

„Pas als je om je heen kijkt is 'n Derde-Wereldreis geslaagd'”

„Het massatoerisme is niet de oorzaak van de economische en culturele verloedering van ontwikkelingslanden, maar draagt er wel een negatief steentje toe bij”. Vanuit die visie zetten medewerkers van het Tropeninstituut een serie voorlichtingsbijeenkomsten op voor aspirant-reizigers. Pieter Broertjes schetst de resultaten.

REISBUREAUS verkopen hun producten met enthousiasme en smaak. Zij weten wat klantenbinding is. Een greep uit een willekeurige reisgids van dit jaar. „Sri Lanka, het vroegere Ceylon, is een groen juweel, gevat in de blauwe wateren van de Indische Oceaan. Een bezoek aan dit land is een belevenis, want de vriendelijke bevolking geeft u nog het gevoel een welkome gast te zijn in hun prachtige land. De uitbundige tropische plantengroei omlijst de talloze bezienswaardigheden.”

Sri Lanka, anno 1981. Praktisch het hele jaar heerste er de noodtoestand vanwege uit de hand gelopen rassen-onlusten. „Het groene juweel” wordt bedreigd door een burgeroorlog tussen de dominante bevolkingsgroep, de Singalezen, en de Tamils, die ooit uit Noord- en Zuid-India zijn gekomen om op de parel van de Indische Oceaan een beter heenkomen te zoeken. Het is hen nooit gegund. Het slepende conflict eiste al vele slachtoffers. Oplossingen zijn niet in zicht, ook niet in 1982.

Feiten die de aspirant-reiziger naar „verre landen” doorgaans niet kent. Hoe zou dat ook kunnen? De reisfolders maken er geen melding van. „Daar heeft onze klant geen behoefte aan. Die wil ontspanning en geen gezeur over politieke problemen. En wij wijzen hem de weg in zo'n vreemd land. Onze laatste paradijzen op de wereld”, luidt het doorsnee antwoord van een reisbureauemployé op de vraag of zijn folders de werkelijkheid niet verhullen en de schijn juist propageren. Eén motto lijkt de boventoon te voeren: „Hoe minder de reiziger weet, des te onzelfstandiger hij is. Hoe meer op de aanbiddingen van het reisbureau aangewezen, hoe hoger de winst”.

Reizen naar een ver — onbekend — land was vroeger het privilege van avonturiers en rijke dames en heren. Toerisme bestond niet, zelfs niet in de woordenboeken. De oprukkende schaalver-

groting maakte aan dit beeld een abrupt einde. Alle ingrediënten voor het massa-toerisme dienden zich aan: vliegtuigen, treinen, busen, geld, meer vrije tijd en de toenemende behoefte „er eens uit te gaan”. Het toerisme wordt een industrie. In 1979 staat het produkt „toerisme” nummer twee op de wereldhandelsmarkt, vlak achter de olie.

De Britse schrijver Paul Fussell schrijft in zijn recente boek „Abroad: British Literary Traveling between the wars” dat reizen maken niet langer mogelijk is en dat toerisme nog het enige is dat overblijft. Reizen zoals vroeger is verleden tijd; er zijn er te veel die dat willen en ze doen het allemaal op de verkeerde manier, aldus Fussell.

Er gaan inderdaad steeds meer toeristen naar de „andere, exotische wereld”. Op wereldschaal bezien ruim dertig miljoen, meer dan vijftien percent van het totale aantal internationale toeristen. Twintig jaar terug was dat nog slechts zes miljoen mensen, toen zeven percent van het aantal toeristen. In Nederland gaat door de bank genomen één op de tien toeristen naar een Derde-Wereldland.

Een cijfermatige ontwikkeling die de regeringsleiders van menig ontwikkelingsland ook altijd hebben gewild. Toeristen brengen buitenlandse valuta het land binnen en dus economische groei, is hun filosofie. Geld dat weer kan worden gebruikt voor de ontwikkeling van de landbouw en andere sectoren van de industrie. Het is goed voor de infra-structuur en het scheidt banen.

Tien jaar geleden, tijdens de derde UNCTAD-conferentie in Santiago de Chile, diende de groep van 77 ontwikkelingslanden een resolutie in waarin aan de geïndustrialiseerde landen werd gevraagd het toerisme te bevorderen. In datzelfde jaar zei de toenmalige president van de Wereldbank, Robert McNamara, dat reizen van de ontwikkelde naar de onderontwikkelde landen zonder meer moet worden aangemoedigd, omdat het een belangrijke katalysator kan zijn in het ontwikkelingsproces van die landen. Het

zou zelfs het begrip tussen de volkeren kunnen verbeteren.

De praktijk van het scenario „toerisme moet” ziet er naar tien jaar ervaring minder rooskleurig uit. De groei van de toerisme-industrie heeft zich, ondanks een kortdurende rimpeling in '74 door de oliecrisis, gestaag doorgezet. Maar de economische voordelen voor de landen zelf zijn op zijn zachtst gezegd twijfelachtig te noemen, terwijl de sociaal-culturele gevolgen van het massale toerisme ronduit rampzalig zijn. Van iedere gulden die een toerist heeft uitgegeven in het ontwikkelingsland komt maar een zeer klein gedeelte werkelijk aan de nationale economie ten goede. De grootste stroom aan uitgaven vloeit terug naar het land van herkomst (import van voedsel) en vooral naar de reisbureaus, die zich ontwikkeld hebben als multinationals.

De toerisme-industrie is op een enkel continent, zoals Afrika, de zwaarst gesubsidieerde sector in de economie. In feite betaalt de lokale bevolking een deel van de onkosten van de Europese of Amerikaanse toerist. Het schepen van een arbeidsplaats in de toeristische sector is vele malen duurder dan in de verwerkende (voedsel en textiel) en de kleinschalige industrie. Een misverstand is ook te denken dat deze industrie veel nieuwe werkgelegenheid oplevert. Vaak gaat het ten kosten van banen in andere sectoren. Jonge, ongeschoolde mensen worden onttrokken aan de landbouw, waardoor daar een tekort kan ontstaan.

„Met een land van bordenwassers en kamermeisjes bouw je geen land op”, wordt vaak gesteld door critici van een ongebreideld toerisme-beleid. Zij wijzen op het

seizoen-gebonden karakter van het toerisme en de relatief lage lonen omdat de hogere functies bezet blijven door de buitenlanders. Bovendien wijzen zij op de blijvende afhankelijkheid van de Derde Wereld. Voor de aanleg van wegen en de bouw van toeristische voorzieningen moet geld geleend worden op de internationale kapitaalmarkt en dat betekent jarenlang hoge rentepercentages.

Onderzoek, overwegend uit Duitsland, stelt vast dat vooroordelen die bestonden alleen maar toenemen. De verbroedering blijft uit. Een herbezinning op massatoerisme lijkt nodig. Moet het „alternatief toerisme”, dat zich afkeert van de massa-toeristische reizen, uitkomst bieden? De onvrede over de bestaande reisprogramma's van grote organisatoren als Neckermann neemt toe. Ex-reizigers richten alternatieve reisbureaus op, die de voorlichting over het „andere” Peru en het „andere” Thailand in hun folders centraal stellen.

„Dergelijke reisbureaus hebben alleen succes als de aspirant-reiziger meer weet, zich meer bewust wordt van het land dat hij gaat bezoeken. Tijdens mijn eigen reizen merkte ik het ook: als je meer weet, ga je vanzelf op zoek naar de oorzaken van de armoede die je ziet.” Ingrid Groenen (27) is medewerkster aan het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) en samen met Manus Brinkman (31) initiatiefneemster van een vorig jaar gestart experiment.

In de zomer en in het najaar stelde het KIT zijn deuren open voor toekomstige vakantiegangers naar Tunesië, Mexico, Peru en Guatemala. Op drie zondagen stroomden een kleine drieduizend mensen de poorten van het museum binnen. De laatste zondag,

begin oktober, spande de kroon: ruim 1400 bezoekers. Mexico en Guatemala stonden op het programma. In maart van dit jaar komt Zuid-Oost-Azië (Indonesië en Sri Lanka) aan de beurt. „Waarom dit experiment? Het Tropenmuseum blijft toch nog te veel 't ver van mijn bed verhaal. De informatie-kloof is levensgroot en daar wilden we iets aan doen.”

GENOEMDE landen werden uitgekozen, omdat er veel Nederlanders heengaan. Tunesië moest als absolute koploper bij het Nederlandse publiek de spits afbijten. Volgens de beide medewerkers is het massa-toerisme niet de oorzaak van de economische en culturele verloedering van enkele ontwikkelingslanden, maar draagt het wel een negatief steentje bij. „Het zou daarom ook onzinnig zijn te zeggen dat het maar uit moet zijn met het Derde-Wereldtoerisme. Dat recht mag je mensen niet ontzeggen. Onze boodschap is „Kijk verder dan je neus lang is”. Maar het experiment is mislukt als mensen na zo'n dag met een schuldgevoel tóch naar Neckermann stappen. Mensen in een hoek duwen, is een fout spoor,” zegt Manus Brinkman.

„Bovendien,” vult Ingrid Groenen aan, „wat is een goede of een slechte toerist? Of iemand nu met Neckermann reist of met een rugzak, beiden, zowel die Hiltonreiziger, als die mediterende trekker, kunnen niet om zich heen kijken. En de reis is pas geslaagd als mensen dat wél doen.”

De opzet van de zondagen is na de Tunesië-ervaring veranderd. Stond eerst informatie over het

„andere” Tunesië centraal en allerlei culturele vraagstukken, de bijeenkomsten over Indonesië en Sri Lanka staan meer in het teken van 'typen' van toerisme. Brinkman: „Veel mensen vroegen ons steeds weer hoe ze dan wél met vakantie naar die landen moeten gaan. In een groep, als individu. De volgende keer willen we vier exemplaren met elkaar confronteren, zodat de verschillen vanzelf duidelijk worden: een rugzak-tourist, een Neckermann-toerist, eentje er tussenin en een sex-toerist. Alleen voor die laatste hebben we nog niemand gevonden die model wil staan.”

Het ligt in de bedoeling dat zoveel mogelijk ex-reizigers aan het woord komen over hetgeen ze gezien hebben. Groenen: „Zij zijn de beste informanten en hebben alle indrukken in huis. Tijdens de Latijns-Amerika-zondagen hebben enkelen hun vakantie-films getoond. Dat was een grandioos succes, omdat de bezoekers iets van herkenning voelden, zo van: hé zo zou ik het ook kunnen doen.” Een goedkope en snelle manier van kennis-overdracht, vindt Ingrid.

Uit een in haast gehouden onderzoekje naar de samenstelling van de bezoekers van de Mexico-Guatemala-dag blijkt dat de helft van de mensen niet uit Amsterdam komt en dat 50 percent speciaal naar het KIT is gekomen omdat zij — meestal via kennissen — op de hoogte waren van het gebeuren.

Het KIT-experiment lijkt in een behoefte te voorzien, menen beide initiatiefnemers. Tot nu toe lieten de grote reisbureaus dit terrein volledig liggen. Zij werden ook niet uitgenodigd op de zondagen, omdat elke schijn dat het „een markt van reisbureaus” zou zijn moest worden vermeden. Voor de zondagen over Zuid-Oost-Azië zijn er wel een paar uitgenodigd hun medewerking te verlenen. „De meesten staan niet te springen. Eén heeft er tot op heden positief gereageerd: Hotelplan. Dat bureau heeft zich in het verleden nogal toegelegd op het organiseren van sex-reizen naar het Verre Oosten. Dat kan dus aardig worden straks.”

Het beter informeren van de aankomende toerist staat al vele jaren op het verlanglijstje van de Verenigde Naties. De Nederlandse sectie heeft jaren geleden ook in die richting geadviseerd. De eerst-aangewezenen, de reisbureaus, lieten het echter afweten omdat ze geen trek hadden in de extra kos-

ten. In Duitsland heeft het ministerie van ontwikkelingssamenwerking het heft in handen genomen en op zijn kosten brochures laten maken van de „keerzijde van de medaille”. Die konden reisbureaus dan meesturen naar de klanten ter voorbereiding van de reis. In Nederland is zo'n project nooit verder gekomen dan het schrijfta-felpapier. De animo ontbrak om tot uitvoering te komen.

Alleen de NOVIB, de ontwikkelingsorganisatie in Den Haag, is in het gat in de markt gesprongen. De uitgebreide collectie landen-mappen van de NOVIB met goede, kritische informatie over praktisch alle belangrijke ontwikkelingslanden worden door een aantal grotere reisbureaus, zoals Neckermann en door de Rabobank gesteunde clubs, afgenomen en tegelijk met de eigen folders weggestuurd. Zo'n tienduizend mappen zijn al de deur uit en de belangstelling neemt toe.

EN de ontvangende landen? Wat vinden die van al dat toerisme-gedoe? Zien die liever de individuele trekker of de goed-gesoigneerde toerist het land binnentrekken? De eersten brengen vaak weinig geld mee en gedragen zich — naakt op het strand — aanstoetgevend, terwijl de rijke toerist een grotere bedreiging vormt voor de traditionele cultuur omdat hij bedelen en prostitutie in de hand werkt. Van een eigen beleid is het in de meeste ontwikkelingslanden nog niet gekomen, uitgezonderd Birma dat de grenzen voor toeristen bewust heeft gesloten.

Massa-toerisme of alternatief-toerisme? Wie zal zeggen wat het beste is. In de onlangs uitgekomen brochure „Retourtje Noord-Zuid: Ontspanning? Een kritische blik op toerisme naar de Derde Wereld” is het vertrouwen in het alternatieve reizen gering. De redactie van de Stichting Internationale Werkkampen (SIW) besluit: „Al met al willen we dan ook stellen dat 'zomaar' op een alternatieve manier op reis gaan in de Derde Wereld uiteindelijk én voor de toerist én voor de Derde Wereld niet erg veel verschillend zal zijn van de massa-toeristische manier. Uitgebreed nadenken over waarom je gaat, wat je gaat doen en hoe je je voor kan bereiden is meer essentieel.”

PIETER BROERTJES